

ДЕКОЛОНИЗАЦИЈА УМА КАО ПРОЦЕС РЕСУВЕРЕНИЗАЦИЈЕ ДРЖАВЕ

Кључне ријечи

ДекOLONизација;
ресуверенизација;
неоколонијализам;
суверенитет

Аутор

Срђан Радановић,
студент четврте године
Факултета политичких
наука Универзитета
у Бањој Луци, смјер
Политичке науке, усмјерење
Међународни односи

Кореспонденција

srdjanradanovic4@gmail.com

Област

Политичка теорија

Резиме

ДекOLONизација шездесетих година XX вијека постаје кључан аспект политичког живота, при чему долази до теоријског конституисања наведеног појма. Крајем Хладног рата појам се проширује и излази из домена политичког у домен културе, образовања, умјетности, те се у појединим случајевима и релативизује. Један од видова декOLONизације као ослобађања од амова туђинске власти јесте декOLONизација ума. У раду ћемо, поред представљања основних појмова, приступити анализи колонизације и декOLONизације ума кроз аспекте ослобађања државног идеолошког апарата као поступка (ре)суверенизације модерне државе. Уклањањем војног и директног политичког присуства страних сила на територији држава није завршена колонизација, већ је само трансформисана кроз глобалистичке процесе у којима главну улогу играју економија, транснационалне компаније и мека моћ, тј. култура и сви њени облици. У неоколонијализму транснационалне компаније и моћ компрадорских елита кључни су у колонизацији ума. Представимо начине пружања отпора савременим изазовима који штете културном и националном суверенитету кроз процес декOLONизације ума, не ограничавајући се само на просторе Глобалног југа него, универзалистички, и на државе савремене Европе.

DOI

10.5937/politeia0-58919

Датум пријема чланка

17.05.2025.

Датум коначног

прихватања чланка
за објављивање
21.06.2025

УВОД

Вихор Првог свјетског рата довео је до почетних разматрања о деколонизацији, као и догађаји прије, који су довели до стварања Сједињених Америчких Држава и отцјепљења шпанских колонија на југу. Међутим, ти догађаји су укључивали жељу за аутономијом европских досељеника и њихових потомака, не домородаца (Albertini, 1971). Након Другог свјетског рата дошло је до видног слабљења некада највећих свјетских империја, Уједињеног Краљевства, Француске, Шпаније, Португалије и других. Британски премијер Харолд Мекмилан је побуне у њиховим прекоморским посједима називао „вјетровима промјена”. Становништво бивших империја све више је сумњало у исправност циљева које су готово вијековима постављале њихове владе. Те државе тада су се више фокусирали на сопствене континенте и земље јер су и Сједињене Америчке Државе и Совјетски Савез били номинално противници колонијализма. У 1960. години Уједињене нације прихватиле су 17 нових држава, од којих је 16 било из Африке. УН су постале најзначајнија свјетска институција која је пратила и кроз званичне документе подржава процес деколонизације (Betts, 2012). Бивши колонизатори морали су да прихвате промјене и одбаце хибридне идентитете касне империјалне ере. Колоније које су схватане као националне судбине постале су стране. Деколонизација је покренула селективно памћење бивших империја, те писање историје с обзиром на угао посматрања догађаја (Bogaerts, Raben, 2012). Будући да ћемо се у раду највише бавити деколонизацијом ума, неопходно је обратити пажњу на кључне појмове који претходе процесу ослобађања.

Око термина империјализам и колонијализам постоји дубоко неслагање научног друштва, зато ћемо издвојити неколико доминантних дефиниција оба појма. Империјализам, од латинске ријечи *imperium*, односно владати, представља политички систем који се заснива на освајању и окупацији. То је систем који живи на претпоставци расне супериорности и неједнаком третману људи на освојеним територијама. Он оправдава економску пљачку, а његов логички наставак јесте колонијализам. Колонијализам потиче од латинске ријечи *colonus* што значи фармер и у својој основи колонијализам значи премјештање људи са једне територије на другу, али и покоравање једног народа од стране другог. Експлоататорски колонијализам подразумевао је формирање приватних компанија на новим територијама, а циљ је била експлоатација природних ресурса. Насељенички колонијализам карактерише досељење великог броја људи ради живота на новој територији уз прокламовање три кључна мотива, тзв. 3с: ширење хришћанства, цивилизације и трговине (*christianity, civilization, commerce*) (Petrović, Babić, 2024, 7-16). На теоријско одређење појма деколонизације утицао је низ теоретичара, углавном повезаних са филозофијом, психологијом и књижевношћу. Током шездесетих и седамдесетих година XX вијека дошло је до објављивања највећег броја дјела која су креирала даљи ток теорије деколонизације или постколонијалних студија. Нека од најзначајнијих су *La décolonisation 1919-1963* (Деколонизација 1919-1963) (1965) Анрија Гримала (Henri Grimal), *Decolonization; The administration and future of the colonies, 1919-1960* (Деколонијација; Управа и будућност колонија) (1971) Рудолфа фон Арбетинија (Rudolf

von Arbetini). Низ научних конференција у кључним центрима, као што су Лондон, Париз и Амстердам, одржан је како би се радило на конституисању појма. Међутим, развоју области највише је допринио психијатар са Мартиника, Франц Фанон (Frantz Fanon) у свом дјелу *Les Damnés de la Terre* (Презрени на свијету) (1961), покренувши низ акција које су довеле до развоја многих покрета на Глобалном југу (Betts, 2012, 29-28). Централни аспект теорија деколонизације јесте жеља да се промијени ток историје и потврди самоопредјељење, праћено потребом да се царства суоче са насљеђем колонијализма (Kohn, McBride, 2011, 14-15). Постколонијалне студије, као саставни дио студија културе, настале су из радикалне критике „званичног” поретка знања и културе Запада, да би потом постале академска дисциплина која се уклапа у интересе глобализма и неолибералних идеологија (Ђорђевић, 2009, 319). Међутим, у овом прегледу покушаћемо заобићи постмодерни приступ деколонизацији и политичкој теорији која је уобличава.

ОСНОВНЕ ОДЛИКЕ ПРОЦЕСА ДЕКОЛОНИЗАЦИЈЕ

Прича о колонизацији јесте прича о тзв. напретку оствареном у „мрачном дијелу свијета”, са циљем довођења свих народа на путању европских појмова историјског напретка. Према Карлу Марксу (Karl Marx), индијско друштво уопште нема познату историју, осим ону која подразумијева оснивање царстава од стране уљеза у пасивном и непромјенљивом друштву, што имплицира на то да су само колонизатори доводили историју у Индију. Џон Лок (John Locke) тврди да колонијализам започиње подухват историјског напретка

у нади да ће колонизовани моћи да преузму терет бијелог човјека (Kohn, McBride, 2011). Развој и ширење капитализма великим је дијелом утицало на експанзионизам и европску жеђ за богатством (Hardt, Negri, 2003). Према Францу Фанону, колонијализам није машина која мисли, није тијело обдарено разумом, већ насиље у природном стању и може попустити само пред већим насиљем. Колонијални свијет подијељен је у зону колона коју чине уређени градови досељеника, градови ситих људи и странаца те подразумијева крај аутохтоног друштва уз тоталну културну летаргију. Са друге стране, иза граничне линије коју чине касарне и полицијске станице налази се зона колонизованих. Према Фанону, то је озлоглашено црначко село, подручје у којем се људи ваљају у каљузи, сиромаштву. Домороци су затворени у тај тор, надвладани, али не и покорени. Раса је кључан услов за улазак у зону (Fanon, 1968).

Независност или борба против колонијализма подразумијева раскид са колонијалном прошлошћу, а нарочито одбацивање либерализма, алата модерног управљања попут владавине права, уставне владе и класичне бирократије. Све су то ентитети који су дубоко укаљани бруталношћу колонијалне владавине из перспективе оних који су ту тортуру трпјели (Kohn, McBride, 2011). Франц Фанон тврди да је једина константа у деколонизацији насиље, и она подразумијева обрнут процес од колонизације, апсолутно, тотално и потпуно замјењивање једне врсте људи другом. У том процесу долази до успостављања нове државе и рађања нове нације. Почетни импулс јесте хтећење и тражење те замјене (Fanon, 1968).

Три су кључне фазе у процесу деколонизације: (1) ратови за деколонизацију и

долазак нове свјетске хијерархије уз превласт Сједињених Америчких Држава, (2) војске и ратове замијенио је долар и отпочео процес неоколонијализма кроз транснационалне корпорације које су постале главни мотор економског и политичког преображаја постколонијалних држава и потчињених регија, (3) преображај масовне народне мобилизације за ослобођење у мобилизацију за производњу, гдје су углавном сељаци из поља премјештени у фабрике (Hardt, Negri, 2003). Први који је открио да је насиље једино рјешење за борбу против империјализма јесте управо сељак (Fanon, 1968). Зато је кључ за одржавање колонијалне власти било смиривање сељаштва, што Британци нису успјели. Економске промјене које су довеле до урбанизације и развоја индустрије створиле су средњу класу која се највише бунила у периоду Велике депресије тридесетих година XX вијека, нарочито у Индији, гдје је Махатма Ганди (Mohandas Karamchand Mahatma Gandhi) повео свој покрет. Управо тада је дошло до развоја антиколонијалног национализма (White, 2014).

У борби за самоуправу и независност коришћена су различита средства. Још од периода дјеловања Гандија организовале су се масовне кампање грађанске непослушности. У појединим колонијама колони су забрањивали право гласа домороцима јер би се партијском артикулацијом антиколонијалног национализма јасно поткопала империја. Герилски ратови били су најчешћа појава отпора у колонијама (Watts, 2011). Шездесетих и седамдесетих година колонизовани су се бунили против империјалног државног репресивног апарата, њихове војске и полиције. У појединим државама, попут Јужноафричке Републике то је трајало све до деведесетих година. Реверзибилан про-

цес је немогућ. Државе не могу да се укину, али може да се трансформише облик колонијализма. Неоколонијализам је карактеристичан по томе што је држава у теорији независна и има све облике спољног суверенитета, међутим, њен економски систем и политички процеси дириговани су споља (Nkrumah, 1965, 9).

КАРАКТЕРИСТИКЕ КОЛОНИЗАЦИЈЕ УМА

Онако како су запосједани облици државног репресивног апарата, као што су полиција, војска и правни систем, тако је преко тзв. идеолошких апарата колонизован ум старосједилаца. То није случај само са земљама Глобалног југа, већ и земљама Европе, попут Србије или Републике Српске кроз процесе интеграција у евро-америчке институције и кроз облике меке моћи. Неки од најзначајнијих облика државног идеолошког апарата јесу религијски (систем разних цркава), образовни (систем јавних и приватних школа), породични, правни, политички, синдикални, културни и информациони. Када је једном конституисан државни репресивни апарат, нужно је створен низ облика државног идеолошког апарата који одржава такав систем јер утиче на ум појединаца, креирајући њихов живот кроз социјализацију и свакодневицу (Altiser, 2009, 28).

Најгора тековина колонијализма јесте колонизација ума. То је примјер епистемичког насиља које укључује мијешање колонизатора у менталну сферу колонизованог. Таква колонизација мијења менталну структуру, садржај и логички апарат самог мишљења (Petrović, Babić, 2024). Индијска књижевна критичарка и теоретичарка Гајатри Чакраворти Спивак (*Gayatri Chakravorty Spivak*) тврди да

колонизовани народи немају приступ говору чак и када наизглед представљају себе. То је, према њој, директан начин како је моћ упливала у говор и дискурс (Plakrouz, Lindzi, 2021). У свом дјелу *Могу ли субалтерни да говоре?* (*Can subaltern speak?*) почела је да користи Гамшијев појам „субалтеран”. Субалтералност описује стање без приступа хегемонској моћи и дефинише услове за припадност тој групи: то могу бити само потлачени и маргинализовани чији је једини идентитет различитост. Уз теоријску помоћ Фукоа (*Michel Foucault*) и Саида (*Edward Said*) она је развила концепт епистемичког насиља описујући тако увреду нанесену колонизованом народу када су учени људи маргинализовани владајућим дискурсима. Она је дефинисала и појам стратешког есенцијализма као субверзивну моћ у одржавању стереотипа бинарности. То је језичко оруђе доминације. Есенцијализам подразумева да припадници исте друштвене класе имају неке заједничке особине. За субалтералне то је хетерогеност (Spivak, 2010).

Професор енглеске књижевности и језика из Индије Хоми Баба (*Homi K. Bhabha*) дефинисао је појмове амбиваленције, хибридности и мимикрије. Амбиваленција подразумева мјешавину одбојности и привлачности између колонизованог и колонизатора. Колонизатори теже да промијене колонизоване у складу са својим жељама. Они стварају инфериорне копије самих себе. Хибридность је стварање нових транскултуралних облика на мјесту сусрета колонизатора и старосједилаца. Мимикрија је тежња колонизованог да се понаша као колонизатор присвајајући његову културу и религију. Резултат овог процеса је увијек камуфлажа (Babić, 2022).

Образовање представља један од најзначајнијих државних идеолошких апарата на које утиче колонијализам. Кроз образовање се дешава тзв. форматирање ума у којем колонизатори јасно истичу доминантно, једино валидно, знање. Тиме се ограничава опсег размишљања и избора у животу. Такође, колонизованим образовањем нормализује се положај колонизованих као сиромашних и болесних, па чак се представља и пожељним, стварајући јасно једну групу људи супериорнијом у односу на другу. То је најлакши облик креирања лажне свијести. Индоктринација је начин валидације колонијалног знања и образовања. Циљ је да колонизовани почну разумијевати своје друштвене проблеме кроз перспективу колонизатора, да прихвате немоћ, сиромаштво и болест као датост и природну реалност. Коначно, колонијалним образовањем спречава се да уопште покушају промијенити своју будућност (Dugassa, 2011). Као што је већ речено, религија је доминантан вид колонизације народа. Религијски империјализам испољава се као потискивање других религија и представљање хришћанства (нарочито римокатолицизма) као не само најбоље религије, него и кроз схватање да је Божја воља да се прошири по свијету (Utsu, 2021). У наметању хришћанства као једине исправне религије колонизатори нарочито истичу светитеље и догађаје у којима су се показали понизним, у којима су подносили увреде и понижења, како би колонизовани само такав примјер прихватили као пут у рај (Fanon, 1968). Културна хегемонија, о којој је писао Грамши, као вид доминације једне групе људи, најчешће класе, у области културе, идеологије, морала, саставни је дио колонизације ума. Да би легитимизовали своју владавину, они су своје културне обрасце истицали

као најузвишеније и једине прихватљиве. Савремени облик културног колонијализма многи називају постколонијализмом. Култура се ослобађа било каквих веза са моћи, а представе културе посматрају се као аполитичне слике, међутим, идеолошка позадина и пропагандна дјелатност су суштина (Zhao, 2016). Још један механизам за управљање колонизованим друштвима јесу медији, кључан државни идеолошки апарат. Колонијална штампа јесте инструмент за увођење тзв. цивилизације, културе, образовања и тзв. развоја локалном становништву. Медији покушавају да легитимизују насилну окупацију. Притом, они се оглашавају углавном на страном језику (енглески, француски, њемачки), а сваки локални језик се избјегава. Тако се, као и кроз образовање, затире аутохтоност и идентитет (Zaghlami, 2016).

Веома важну улогу у колонизацији ума имају интелектуалци који долазе из редова колонизованих, а који су успоставили дијалог са буржоазијом империје. Када је немогуће да империје одрже превласт у репресивном облику, онда колонизоване елите користе за вођење рата на подручју културе, вриједности и технике унутар својих заједница. Интересантан је податак да је највећи број лидера за осамостаљење афричких народа школован у западним центрима. Колонизовани интелектуалац јесте вулгарни опортунист. Он увијек даје предност детаљу и заборавља да је примарни задатак обрачун са колонијализмом у сваком појавном облику. Када је у питању рат против империје, елите су „оштре на ријечима, а реформистичке на дјелу” (Fanon, 1968). У периоду националне државе, таква елита се обично назива компрадорском. Њен основни задатак јесте предаја економских, културних и других структура државе у

руке транснационалне капиталистичке класе, односно, страних компанија и других држава (Antonić, 2020). Колонизована или компрадорска елита јесте та која организује политичке партије и креира политику, самим тим отежавајући било какав отпор потлаченог народа.

Након колонизованог тијела, колонизован ум се бави генерализацијом концепта модерног Запада из временског и географског ентитета у психолошку категорију. У колонизованим државама, Запад је свуда, у свим структурама и умовима. Могуће је бити антиколонијалиста на начин који је прецизно дефинисан и промовисан од стране Запада, јер чак и када је у питању опозиција, она је под контролом. Противзападна концепција сама је по себи конструкција Запада. Колонијализам укључује кодове који мијењају изворне културне приоритете. Ти кодови уклањају супкултуре које су биле доминантне и усађују идеје либерализма и интелектуалног плурализма које су апсолутно западно контролисане. Колонијализам готово никада не завршава са супстантивном слободом. Такав систем опстаје тако што колонизоване наводи кроз социоекономске и психолошке награде и казне, чиме се прихватају друштвене норме и когнитивне категорије. Спољашње подстицаје и препреке људи примјећују и лако одбацују, за разлику од унутрашњих нагона и самокажњавања који произлазе из трпљења и покорављања под колонијализмом. Они су несвјесни и занемарени. Колонијални управници су ти који постављају и психолошке границе могућег отпора према страном репресивном апарату (Nandy, 1983). Колонизован ум јесте онај који прихвати да су његова култура и традиција ретроградни и назадни (Petrović, Babić, 2024).

ДЕКОЛОНИЗАЦИЈА УМА И РЕСУВЕРЕНИЗАЦИЈА У САВРЕМЕНОМ ДОБУ

Колонијализмом нису захваћене само државе данашњег Глобалног југа него и државе и народи који су вијековима били окупирани царствима у Европи, попут Срба који су велики дио своје прошлости провели под османским или аустроугарским јармом. Пошто се конституише држава након периода колонијализма, настоји се степен суверенитета задржати што је више и дуже могуће. Жан Боден (Jean Bodin) је сувереност дефинисао као сталну, неотуђиву, недјељиву и правно неограничену власт на одређеној територији. Према Џону Остину (John Austin), суверен је онај који прима послушност од масе једног друштва, с тим да група којој се покорави маса не смије бити покорна некој другој. У савременим схватањима, титулар суверенитета је народ (Jovanov, 2015). Колонизован ум народа никада неће бити у способности да се избори за суверенитет у пуном капацитету. Увијек ће сматати неопходним постојање страних актера у њиховом репресивном и идеолошком апарату, чак их и не сматрајући више страним фактором без обзира на насиље које се спроводи у различитим облицима.

У периоду глобализације велику улогу играју транснационалне корпорације, тајна и полутајна друштва, клубови и међународна бирократија (Milošević, 2014). Сматра се да глобализација не би постојала без колонијализма имајући у виду да је то процес дугог трајања (*longue duree*) (Yoak, 2023). Крајем XX и почетком XXI вијека наступило је вријеме глобализма и глобализације у којем компаније врше агресиван утицај на националне државе споља и изнутра смањујући њихову сувереност, развијајући тзв. евроатлантски трансна-

ционални корпорацијски империјализам. Том, као уосталом и сваком империјализму, највећи непријатељ јесу нације и државе као баријере протоку капитала и спровођењу експлоатације. Глобализација и нарочито глобализам подрива суверенитет тако што се све мање одлука доноси на изборима од стране народа, а све више од стране центара политичке и финансијске моћи споља. До распада држава или грађанских ратова долази када се створе елите блиске страним изворима моћи, радећи против интереса свог народа и своје државе, што представља један од ефикасних начина за овладавање и десуверенизацију држава (Rakić, 2014). У држави чији је идеолошки апарат, попут образовања, медија, политике и права, па чак и религије, под директним утицајем страних центара моћи, не можемо говорити о сувереној држави која самостално и апсолутно управља својим пословима.

О деколонизацији ума веома је мало теоријски написано. Готово да не постоји јединствена дефиниција нити јединствен поглед на тај процес. Међутим, за потребе овог рада деколонизацију ума посматраћемо као реверзибилни процес у односу на колонизацију ума. Она подразумева деколонизацију државног идеолошког апарата: образовања, медија, система религија, и коначно политике, те представља основ ресуверенизације државе или почетни импулс борбе за самоуправу, односно независност. Деколонизацијом ума научници су се углавном бавили у области књижевности, умјетности и културе попут Нгути ва Тионга (Ngũgĩ wa Thiong'o), кенијског књижевника и научника. Он је сматрао да је за ослобађање начина размишљања, вриједности, идентитета и културе од утицаја колонијализма неопходно одбацивање колонијалног језика, у овом

случају енглеског. Такође, колонијалном образовању које је учило дјецу да се стиде сопствене културе неопходна је реформа тако да укључује сопствену историју, фолклор, умјетност и језике. Изградња театра, музике и књижевности нужно подразумева одбацивање туђинских идеала. Ум мора да одбаци идеју да је, у овом случају Запад „нормалан“, а све друго „примитивно“ (Thiongo, 1986). У свом дјелу *Црне коже, бијеле маске* (*Black skin, white masks*) (1952) Франц Фанон истакао је како колонизација доводи до самопорицања које је усађено у свијест потлачених, зато је измјена когнитивних аспеката нужност у процесу деколонизације. Отпор колонизацији ума мора да буде на ниову епистемологије и културологије, а једини начин за деконструкцију мита о надмоћи културе странаца могућ је кроз чување свог идентитета и одржавање културе сјећања, у чему највише треба да се истиче образовање (Petrović, Babić, 2014).

Антиколонијални национализам дио је борбе против колонијализма. Рађање нове нације резултат је борбе независног народа (Fanon, 1968). Антиколонијални национализам јесте појам који се може сматрати плеоназмом у свом изворном смислу, јер је сваки национализам антиимперијални, односно антиколонијални (Hazoni, 2021). Међутим, уколико тај национализам идеолошки произлази из компрадорских елита које су контролисане од страних држава, тада има двије функције: (1) мобилизација народа против колонијализма, и (2) контрола тих маса како се не би угрозили интереси елита. Зато су досад у колонизованим државама вођене тзв. пасивне револуције које су подразумевале реформизам у оквиру постојећих парадигми (Chibber, 2013). Међутим, национализам има изузетан мобилизаторски капацитет нарочито онда када је супстантиван. Поли-

тичари који су национализам изабрали као звијезду водиљу истичући нацију уобличавају захтјеве колонизованог народа. Употребљавајући језик народа или племена, усађују клице нације у свијест народа. Тиме се уништава културна летаргија или хибернотерапија која је примијењена на успављивање подјармљеног народа (Fanon, 1968).

Саставни дио суверенитета јесте и хеуристички концепт културног суверенитета који подразумева усклађивање моћи одлучивања, самоопредјељења и самоутврђивања. Културни суверенитет обухвата и мноштво стратегија које укључују религију, етничко, политичко и економско дјеловање. Национална држава важан је нормативни оквир за културне процесе. Култура је у овом вијеку постала најзначајнија арена идентитетске политичке борбе и десуверенизације држава (Feindt, Gissibl, Paulmann, 2021). Да би се постигла културна сувереност, према Фанону, неопходно је вратити се у прошлост, тамо гдје су традиција, обичаји и митови остали непатворени колонијалним наративима. Тек када се прозре у душу народа, а не само објективно сагледа оспољење дубоких порива, могу се писати дјела која ће будити народ из сна и градити националну културу. Да би национална култура остала жива, неопходно је стваралаштво и константан развој, а не порицање или презир према свакој манифестацији националних акција (Fanon, 1968). Дакле, примарна деколонизација ума мора да буде у домену идентитета, јер је он брана свакој спољној пријетњи.

Суверенитет држава у нашем региону нагризен је свеобухватним процеси-ма европских интегеријација, атлантских интеграција, директним утицајем сила и страних компанија. Иако српски народ никада није био колонизован попут наро-

да Глобалног југа, он је преживио вијекове под туђинском влашћу, гдје су му култура, односно језик, традиција и обичаји, били забрањивани како би отупио оштрицу свог отпора. У ХХИ вијеку хуманитарне и развојне помоћи након бомбардовања 1999. године пратили су таласи структурног прилагођавања капитализму кроз насилне приватизације, што је створило велику незапосленост и одлив становништва. Тај период омогућио је стварање класе приватизационих тајкуна који инсистирају на неолибералном развоју Србије, чиме је постигнута контрола над кључним пољима државног апарата. Носиоци колонизације ума у овом су случају најчешће невладин сектор и медијске структуре (Petrović, Babić, 2024). У српском друштву већ дужи период на снази је културни рат, сукобљавање више културних образаца и њихових елита за доминацију у институцијама, нарочито државном идеолошком апарату. То је рат вриједности са једне стране оних који инсистирају на суочавању Срба са прошлосту по критеријумима западних центара моћи, и других који фаворизују српску историју, традицију и културу, углавном антиглобалистичких стајалишта. Према Слободану Антонићу, прва група доминантнија је у српским институцијама и њихова победа значила би наметање *стерилне монокултуре*, што би подразумевало колонизацију културе (Antonić, 2020). У својој књизи *Дух самопорицања* (2018) Мило Ломпар под самопорицањем подразумева одрицање сопственог идентитета, културе, историје и националних интереса у корист идеолошких или страних наратива. То се превасходно чини кроз прихватање туђих оптужби као истине, наметање кривице сопственом народу, одбацивање традиционалних вриједности у име тзв. прогреса

и „европеизације”, одбацивање ћирилице, и стварање компрадорске, антисрпске елите (Lompar, 2018). Ово се може посматрати као колонизација и аутоконтролизација сопственог ума, односно сопственог идеолошког апарата. Као начин за деколонизацију српског ума, или напуштања самопорицања, Ломпар предлаже позитивнокритичко сагледавање сопствене културе, историје и вриједности, истицање културе која изражава национални идентитет, заштиту ћириличног писма и изучавање националне историје без комплекса. За све наведено неопходна је нова интелектуална елита која се неће стидјети националне припадности и која ће одбацивати постмодернизам и евроуниформност (Lompar, 2018).

ЗАКЉУЧАК

Очувањем обичаја, традиције, те културе у цјелини, као и задржавањем сопствених политичких циљева и интереса, чува се суверенитет државе. Империјализам и колонијализам утицали су на поробљавање великог броја народа кроз уништење њиховог начина живота и друштвене формације. Колонизоване институције државног репресивног апарата, као што су полиција, војска и правни систем формирају трајан дуализам колон-колонизовани, односно слободаропство. Тим процесом поробљено је тијело домородаца. Досељеници су наметали свој облик живота, а локалну културу и традицију представљали заосталом, дегенеричном, па чак и болешћу. Тако је колонизован и државни идеолошки апарат, образовање, религија, политика, медији итд., односно ум домородаца. Ономогућен је сваки отпор, а створен је слој компрадорске елите која је одржавала систем колонизованим, пасивизирајући домородачко становништво. Као

облици отпора, односно деколонизације ума зарад ресуверенизације државе у савременом добу предложени су кључни аспекти културног суверенизма кроз одбацивање туђинског језика, империјалних наратива о традицији, обичајима и митовима. Иако је појам деколонизације углавном повезан са земљама Глобалног југа, умногоме је примјенљив и на државе које су периферија Европе, и као такве подвргнуте процесима самопорицања и аутоколонијализма зарад интеграције у надржавне организације попут Европске уније.

У контексту положаја српског народа и његовог искуства у XX вијеку, образовање представља стуб културног, а онда и свеукупног националног суверенитета. Без аутентичних знања о српском страдању, пobjедама и поразима, немогуће је опстати у динамичним свјетским збивањима. Слободан државни идеолошки апарат, укључујући и систем одлучивања, политику и право, саставни је дио борбе против глобалистичких наратива и наметања кроз различите процесе којима је српско друштво изложено у XXI вијеку. Културни суверенитет подразумијева задржавање свих облика аутентичне културе, традиције и коначно, начина живљења. За завјетне нације религија игра веома велику улогу, зато је отпор утицају споља у области овог идеолошког апарата кључан, нарочито у периоду несигурности који сада влада на глобалном нивоу. У деколонизацији ума кључну улогу играју елите. Одбацивање компрадорства као феномена нужно је за регенерацију културе и ресуверенизацију држава. У посљедњих неколико година велики број држава исказао је отпор према доминантним односима моћи, потлачености и подређености, што нам указује на то да ће у наредном периоду све више народа улазити у фазе деколонизације ума и реформе еко-

номског система.

REFERENCE

- Albertini, R. (1971). *Decolonization; The Administration and Future of the Colonies, 1919–1960*. New York: Doubleday & Company, INC.
- Altiser, L. (2009). *Ideologija i državni ideološki aparati*. Beograd: Karpos.
- Antonić, S. (2020). *Demontaža kulture*. Beograd: Catena Mundi.
- Babić, D. (2022). *Strategije razvoja Podsaharske Afrike: uloga starih i novih globalnih aktera (doktorska disertacija)*. Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu.
- Babić, D., Petrović, R. (2024). *Zločini zapadne civilizacije*. Beograd: Catena Mundi.
- Betts, R. F. (2012). *Decolonization: A brief history of the word. Beyond Empire and Nation; the Decolonization of African and Asian Societies, 1930s–1960s*.
- Bogaerts, E., Raben, R. (2012). *Beyond empire and nation. Beyond Empire and Nation; the Decolonization of African and Asian Societies, 1930s–1960s*.
- Chibber, V. (2013). *Postcolonial theory and the specter of capitalism*. London: Verso.
- Dugassa, B. F. (2011). *Colonialism of mind: Deterrent of Social Transformation*. *Sociology Mind*, 2(1): 55–64.
- Fanon, F. (1968). *Prezreni na svijetu*. Zagreb: Stvarnost.

- Feindt, G., Gissibl, B., Paulmann, J. (2021). Introduction: Cultural sovereignty – claims, forms and contexts beyond the modern state. In Feindt, G., Gissibl, B., Paulmann, J. (eds.), *Cultural Sovereignty beyond the Modern State, Space, Objects, and Media*. (pp. 1-20). Berlin: De Gruyter.
- Hardt, M., Negri, A. (2003). *Imperij*. Zagreb: Arkzin.
- Hazoni, J. (2021). *Vrlina nacionalizma*. Beograd: Clio.
- Jovanov, I. (2015). Povratak ka izvornom značenju pojma suvereniteta. *NBP – Žurnal za kriminalistiku i pravo*, 1(20): 149-161.
- Kohn, M., McBride, K. (2011). *Political theories of decolonization; postcolonialism and the problem of foundations*. New York: Oxford University Press.
- Lindzi, Dž., Plakrouz, H. (2021). *Cinične teorije*. Smederevo: Heliks.
- Lompar, M. (2018). *Duh samoporicanja*. Beograd: Catena Mundi.
- Milošević, Z. (2015). Transnacionalne korporacije država. U Zoran Milošević, Živojin Đurić (ur.), *(Dez)integracija država i nacionalni identitet na početku 21. veka*, Beograd: Institut za političke studije.
- Nandy, A. (1983). *The intimate enemy: loss and recovery of Self under colonialism*. London: Oxford University Press.
- Nkrumah, K. (1965). *Neo-colonialism: The last stage of imperialism*. London: Thomas Nelson & Sons Ltd.
- Petrović, R., Babić, D. (2024). *Zločini zapadne civilizacije*. Beograd: Catena Mundi.
- Rakić, M. M. (2014). Desuverenizacija nacionalne države, ekonomije i bezbednosti u uslovima globalizacije. *Megatrend revija*, 4(11): 405-416.
- Spivak, G., C. (2010). Can the subaltern speak? In R. Morris (eds.), *Reflection on the history of an idea: Can the subaltern speak?*. (pp 21-81). New York: Columbia University Press.
- Thiong'o, N. (1986). *Decolonising the mind*. London: Heinemann Educational.
- Utsu, P. A. (2021). Religious imperialism and african religion: in search of religious tolerance. *African Social Science and Humanities Journal*, 4(2): 1233-1239.
- Watts, C. P. (2011). „The wind of change”: British decolonization in Africa, 1957-1965. *History Review*, 12-17.
- White, N. J. (2014). *Decolonisation – the British experience since 1945*. New York: Routledge.
- Yoak, E. (2023). Colonialism as globalism. *Current Research Journal of Social Sciences and Humanities*. 6(1): 13-16.
- Zhao, Y. (2016). *A Brief Analysis of Cultural Colonialism*. Paper presented in 4th International Education, Economics, Social Science, Arts, Sports and Management Engineering Conference (IEESASM).
- Zaghlimi, L. (2016). Colonial Media and post-independence experience in North Africa. *Media & Jornalismo*, 16(29): 159-168.

Srđan Radanović

Review paper

DECOLONIZATION OF THE MIND AS A PROCESS OF STATE RESOVEREIGNIZATION

Key words

*Decolonization;
resovereignization;
neocolonialism; sovereignty.*

Author

Srđan Radanović, a fourth-year student at the Faculty of Political Sciences, University of Banja Luka, majoring in Political Science with a specialization in International Relations.

Correspondence

srđjanradanovic4@gmail.com

Field

Political theory

Summary

Decolonization in the 1960s became a key aspect of political life, during which the concept itself was theoretically constituted. By the end of the Cold War, the concept expanded beyond the political domain into the realms of culture, education, and art, and in some cases, it became subject of relativization. One form of decolonization as liberation from the shackles of foreign rule is the decolonization of the mind. In this paper, alongside the presentation of key concepts, we will analyze the processes of colonization and decolonization of the mind through the lens of liberating the state ideological apparatus as a method of (re)sovereignization of the modern state. The removal of military and direct political presence of foreign powers from state territories did not mark the end of colonization, but rather its transformation through globalist processes, where the main roles are played by the economy, transnational corporations, and soft power—namely culture and all its forms. In neocolonialism, transnational corporations and the power of comprador elites are central to the colonization of the mind. We will present ways of resisting contemporary challenges that undermine national and cultural sovereignty through the process of decolonizing the mind—not limiting the scope solely to the Global South but extending it, in a universalist manner, to the states of contemporary Europe as well.

DOI

10.5937/politeia0-58919

Paper received on

17.05.2025.

Paper accepted for publishing on

21.06.2025